
Journalistiset käytännöt ja ympäristöuutiset

Olga Linné

Ympäristöongelmat ovat relevantteja sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Kansallisten hallitusten ympäristöpolitiikalla on todennäköisesti vaikutuksia ympäristön tilaan myös rajojen tuolla puolen. Näin ollen saastumisen kontrollilla ja ympäristön suojelemiseksi suoritetuilla toimilla on niin poliittista kuin taloudellista ja sosiaalistasokin merkitystä.

Tämän tosiasian seuraukset ovat monet ja mutkikkaat. Niiden vaihteluväli ulottuu kansainvälisen oikeuden ja kaupan ongelmista tieteellisiin ja teknisiin kysymyksiin, jotka koskevat saastumisen luonnetta ja ympäristön tuhoutumista. Tiedotusvälineillä on siksi selvä rooli näitä asioita koskevan julkisen debatin foorumina, ja niiden velvollisuutena on tarjota informaatiota jonka pohjalta toimintapolitiikasta voidaan päättää ja valintoja tehdä.

Tässä niin kuin muissakin kysymyksissä tiedotusvälineistä on tullut taisteluareena, jolla ovat vastakkain kilpailevat määritelmät siitä mitä ovat ongelmat, kilpailevat niin julkiset kuin yksityiset intressit sekä kilpailevat ratkaisut. Joukkotiedotuksella on siten avainrooli prosessissa, jossa hallitusten, yksityisen teollisuuden ja ympäristöpolitiikkaan erikoistuneiden painostusryhmien toimet hyväksytään tai ollaan hyväksymättä.

Hansen ja Linné (1986) ovat esittäneet raportin siitä, miten ympäristöongelmien osakseen saama huomio kasvoi kansainvälisellä tasolla

voimakkaasti 1960-luvulla ja eräiden noista ongelmista katsottiin omaavan enemmän uutisarvoa kuin muiden. Mutta tuo uutisarvo ja asioiden saaman julkisuuden määrä eivät välttämättä heijastaneet niiden merkitystä tai tärkeyttä sellaisena kuin tuon aikakauden tieteellinen yhteisö ne näki. Mainitussa raportissa todettiin niin ikään ympäristöongelmien osakseen saaman julkisen huomion lisääntyneen dramaattisesti 60-luvun loppupuolella vuonna 1972 saavutettuun ensimmäiseen huippuun saakka. Tuon vuoden jälkeen julkisuuden määrä on vaihdellut aaltoliikkeenomaisesti, mutta yleiskuvana siitä voidaan sanoa että puheena olevat ilmiöt ovat jääneet julkiseen päiväjärjestykseen ja että kiinnostus niitä kohtaan on taas 80-luvun jälkipuoliskolla kasvanut huomattavan suureksi, mikä ilmenee 'normaaleista' ja myös syvemmälle pyrkivistä mielipidetutkimuksista (ks. esim. Anthony 1982, Gillroy ja Shapiro 1986 sekä Keter 1984).

Julkinen kiinnostus ympäristöä kohtaan ja sitä koskeva huoli on Hansenin ja Linnén mukaan jäänyt julkiselle esityslistalle tavalla joka tuskin hämmästyttää, kun otetaan huomioon tapahtuneiden ympäristöä hävittäneiden suuronnettomuuksien sarja: Seveso, Love Canal, Three Mile Island (Harrisburg), Bhopal, Tšernobyl ovat vain muutama niistä nimistä, joista viime vuosina on tullut ihmisten itsensä aikaan saamien onnettomuuksien synonyymeja.

Tämän kirjoittaja haluaisi näin yhtyä McQu-

ailin (1991) argumenttiin: ”On olennaista — ja sen luulisi myös olevan ilmeistä mutta se on ollut opittava kovalla tavalla — että viestintä aina tapahtuu avoimessa ja kompleksisessa muiden muutosten järjestelmässä. Viestintä on reflektiivistä ja se tapahtuu interaktiosuhteessa siitä riippumatta muuttuvan ympäristön kanssa.”

Julkista kiinnostusta ja huolta ympäristöä kohtaan heijastaa myös niiden toimenpiteiden määrä, joihin ihmiset sanovat olevansa valmiit ryhtymään. Esim. The British Social Attitudes Report'in (1987) mukaan vähintään neljännes britteistä oli halukas maksamaan enemmän öljystä vähentääkseen haposateita ja ilman saastumista, niin ikään maksamaan enemmän saasteettomasta ruuasta sekä lopettamaan puunjalostusteollisuuden tuotteiden ostamisen, ellei voida taata että niiden tuottajamaat huolehtivat vastuullisesti metsistään.

Tietysti on epävarmaa, missä määrin tämäntyyppiset asenteenmuutokset väistämättä johtavat suuren yleisön piirissä merkitseviin käyttäytymisen muutoksiin.

Ensimmäisenä askeleena kohti joukkotiedotuksen tässä yhteydessä näyttelemän roolin syvempää ymmärtämystä on välttämätöntä mutta riittämätöntä tutkia sitä mitkä ympäristökysymysten aspektit pääsevät julkisuuteen ja miten. Yhtä välttämätöntä on tutkia niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat toimittajien tapaan ’konstruoida ympäristö’. Tämä tarkoittaa mm. sen selvittämistä, minkälaisia ovat uutisten valinnan ja esitystavan normit ns. julkisoikeudellisissa yleisradioyhtiöissä. Koska ympäristöilmiöiden ja -ongelmien sosiaalisina määrittelijöinä toimivat aktorit joiden merkitys pääosin perustuu joukkotiedotuksen ulkopuoliseen potentiaaliin, tiedotusvälineillä on tärkeä rooli ’julkisena foorumina’ jolla erilaiset sosiaaliset aktorit artikuloivat asemansa ja ovat mukana asettamassa julkisen keskustelun päiväjäestyä; tämä taas on yhteydessä ympäristöongelmia koskevaan ymmärrykseen. Tästä

lähtökohdasta vertailtiin Tanskaa ja Isoa Britanniaa kahdessa suhteessa jotka olivat: 1) journalistiset käytännöt ja ympäristöä koskevien ohjelmien tuotanto sekä 2) television tapa käsitellä ympäristöilmiöitä ja -ongelmia.¹

Vertailun yhtenä tavoitteena oli yrittää osoittaa, miten välttämätöntä on ensin vertailla ympäristöilmiöiden ja -ongelmien konstruointumista ennen kuin vertailukohteeksi otetaan niiden saaman julkisuuden erot. Journalististen käytäntöjen tutkiminen maissa joiden julkisen palvelun yleisradioyhtiöt eroavat toisistaan suhteellisen vähän on siinä mielessä hyödyllistä, että se pakottaa ottamaan huomioon myös joukkotiedotukseen vaikuttavan yleisen kulttuuri-ilmaston, yhteiskunnalliset tekijät jotka toimivat tiedotusvälineiden ulkopuolella mutta joilla epäilemättä on merkitystä noille välineille.

Lisäksi meidän on muistettava Morrisonin ja Tumberin (1988) argumentti. Heidän mukaansa uutisten konstruointumista koskevat tutkimukset keskittyvät liian usein joko toimitusten sisäiseen päätöksentekojärjestelmään tai toimittajien tapaan sosiaalistua uutisarvonäkemyksiin ja organisaation käytäntöihin. Tietysti olisi typerää kieltää rakenne- ja organisaatiotekijöiden merkitys journalistisille käytännöille (noita tekijöitä ovat tiedotusvälineiden omistus ja kontrolli, jotka eivät ehkä kuitenkaan ole tässä vertailuasetelmassa yhtä relevantteja kuin monissa muissa tutkimuksissa). Kuitenkin tämän kirjoittaja on valmis yhtymään Morrisonin ja Tumberin (1988) näkemykseen: ”Mikä puuttuu on journalistin huomioon ottaminen henkilönä”.

Voitaisiin väittää että tämä on erityisen vakava puute silloin, kun kyseessä ovat juuri ympäristöilmiöt ja -ongelmat.

Seuraavassa selostetaan Tanskaa ja Isoa Britanniaa koskevaa vertailevaa tutkimusta, jossa korostetaan kulttuurisia ja organisatorisia eroja ja ”journalistia henkilönä”.

Tutkimusasetelma ja -aineisto

Tutkimus koski ympäristöaiheisten uutisten määrää ja luonnetta seuraavissa kaksissa tv-uutisissa: *The Nine O'Clock News* (BBC) ja *TV-Avisen* (Danmarks Radio eli DR). Radion puolelta tutkittiin kummankin yhtiön ykköskanavan uutiset.

Näyte otettiin kahden kuukauden ajalta, lokamarraskuulta 1987. Samalla tutkittiin niitä toimittajia² ja tuottajia, jotka tekivät ympäristöuutisia ja kantoivat niistä vastuun. BBC:ssä tehtiin 11 ja DR:ssä 12 syvähaastattelua.

Haastateltavien enemmistö oli kokeneita toimittajia. Suurin ero brittiläisten ja tanskalaisten haastateltavien välillä oli se, että kaikilla ensiksi mainituilla oli yliopistotutkinto (aineina kielitiede, teologia, oikeustiede, fysiikka jne.), kun taas useimmilla tanskalaisilla oli suoritettuna toimitajatutkinto.

Kummankin ryhmän enemmistö kertoi taustansa olevan keskiluokkainen (odotusten vastaisesti tämä oli yleisempää tanskalais- kuin brittitoimittajilla). Useimmat olivat olleet radio- tai tv-toimittajina jo varsin pitkään (tanskalaiset keskimäärin 18 ja britit 16 vuotta). Maansa yleisradioyhtiössä useimmat olivat työskennelleet ainakin kymmenen vuotta, joten on aihetta olettaa heidän kiistattomasti sosiaalistuneen ammattiinsa ja tehtävänsä organisaatiossa. Haastateltavista oli naisia vain kaksi, molemmat tanskalaisia. Haastateltavien tanskalaisten keski-ikä oli 42 vuotta ja brittien vuotta vähemmän. Suunnilleen puolet oli *editor*-asemassa. Useimpien muuttujien osalta kansalliset ryhmät olivat hyvin samankaltaisia.

Toimittajien kiinnostus ja henkilökohtainen sitoutuminen

Kummankin ryhmän enemmistö sanoi olevansa kiinnostuneempi ympäristöongelmista kuin

muista journalistisista aihepiireistä ja myös henkilökohtaisesti sitoutuneempia niihin kuin muihin aihepiireihin. Neljä editor-tehtävässä työskentelevää totesi, että heidän sitoutuneisuutensa ympäristökysymyksiin oli samaa luokkaa kuin muihinkin aihepiireihin. Yksi tanskalainen editor oli vastauksensa mukaan tutkimushetkellä vähemmän sitoutunut puheena oleviin kysymyksiin kuin muihin. Journalismin professionalistisen etiikan näkökulmasta nuo vastaukset ovat huomionarvoisia. Toimittajathan väittävät useimmiten, että heidän tehtävänsä on ”tuoda esiin tosiasiat antamatta tunteiden tai mielipiteiden värittää niitä” tai että he vain ”peilaavat” maailmaa tai että he ainoastaan raportoivat ”faktat”, ei mitään muuta, jne.

Muuan tanskalainen alueohjelmia tekevä journalisti vastasi mm. näin: ”Henkilökohtainen sitoutumiseni ympäristöongelmiin alkoi minun elämässäni hyvin varhain, ennen kuin minusta tuli toimittaja. Olen aina ollut kiinnostunut luonnosta ja olen havainnut miten luonto saastui silmiäni edessä. Tämä on koskettanut minua, olen ollut surullinen ja vihainen. Näin vihkiytymiseni asialle alkoi ja jo harjoitteluajanani ryhdyin raportoimaan enemmän ympäristöstä kuin muista aiheista.”

Brittitoimittaja taas kuvasti uraansa näin: ”Olen hikoillut verta ja kyyneleitä pannessani asioita alulle ja yrittäessäni saada BBC:n väkeä kiinnostumaan niistä. Vallalla oli yleinen ympäristöapatia, ja koettaessani saada toiset innostumaan ympäristöproblematiikasta minun oli ensin motivoitettava ja innostuttava itse enemmän kuin mikä on tavallista toimittajalle.”

Samalla kun radio- ja tv-toimittajat myönsivät avoimesti sitoutuneisuutensa, he olivat tietoisia myös niistä ongelmista jotka siitä voivat seurata. ”Objektiivisuuden”, ”vääristymän” ja ”neutraalisuuden” käsitteet mainittiin keskustelussa usein. Henkilökohtaisesti sitoutuneet toimittajat kummassakin maassa tuntuivat jopa taistelevan

omaa sitoutuneisuuttaan vastaan raportoidessaan heitä kiinnostavista asioista. Vanhemman editorin tehtävässä työskentelevä kööpenhaminalainen tiivistä tilanteensa tällä tavoin: ”Paikallisvaaleissa olin todella yksi ympäristöehdokkaista. Mutta toimittajan työssä en edes unissani menettelin samoin kuin teen poliittisessa roolissani.” Vastaavasti brittitoimittaja sanoi toivovansa, että hän ohjelmissaan kykenisi ottamaan asioihin myös tiettyä etäisyyttä, vaikka hän onkin ollut perustamassa BBC:hin pääasiassa ympäristöongelmiin keskittyvää ohjelmayksikköä.

Journalistien henkilökohtaisten piirteiden huomioon ottaminen saattaa olla kiintoisaa silloin kun pyritään selittämään ympäristöjournalismiin vaikuttavia tekijöitä, mutta samalla tietenkin on koko ajan muistettava myös toimittajien sosiaalistuminen organisaatioon.

Itsesensuuri ja painostus

Haastateltujen tanskalaistoimittajien enemmistö ja lähes puolet haastatelluista brittitoimittajista sanoi, että heidän tekemänsä ympäristöohjelmat ovat aiheuttaneet painostusta (sellaisena kuin he määrittelevät tuon ilmiön ja olivat havainneet sen ilmentymiä). Painostajia olivat tanskalaistoimittajien kokemuksen mukaan useimmiten kemian teollisuus, maataloustuottajien etujärjestö sekä DR:n omat intressiryhmät ja johto. Isossa Britanniassa mainittiin useimmiten ydinvoimateollisuus, erilaiset intressiryhmät, kalastajien ja maanviljelijöiden etujärjestöt sekä BBC:n johto. Muun editor-ryhmään kuuluva kööpenhaminalainen kuvasi tilannetta DR:ssä seuraavasti: ”Meillä on päällikkö joka ei tee muuta kuin vastaa ohjelmiamme koskeviin valituksiin. Uskomatonta ehkä, mutta asialla on kemian teollisuus. Kritiikki on aiheetonta, ja teollisuuden täytyy tietää että perehdytyämme arvosteluun pystymme kiistämään esitetyt väitteet. Mutta kyseessä on ilmeisesti yritys pelotella meitä käsit-

telemästä noita asioita.”

Lontoolainen senior editor kertoi: ”Painostusta? Kaiken aikaa! Yhdestä suunnasta sitä harjoittaa Greenpeace, ja meille lähetellään lehdistötiedotteita, meihin otetaan kontakteja, meitä kutsutaan lounaalle; tätä tehdään molemmilta suunnilta... vain pari viikkoa sitten Mr. XXX (kokenut hallituksen jäsen) otti yhteyden neljään meistä, koska me hänen mielestään olimme olleet epäreiluja ydinvoimateollisuutta kohtaan.”

Kuitenkin tilanne vaikutti kärjistyneemmältä Tanskassa. Sikäläisillä haastateltavilla ei vain ollut enemmän esimerkkejä konflikteista, vaan näytti siltä että he jopa katsoivat olevansa varsin epätoivoisessa tilanteessa.

Katkera kööpenhaminalaistoimittaja kuvasi asemaansa näin: ”Minua on painostettu kaikin tavoin, alkaen yllätyskänneistä toimitukseen ja päätyen yrityksiin järjestää minulle harmia koska muka olen ohjelmissani antanut väärää informaatiota.” Toinen tanskalainen haastateltava vastasi yhteen kysymykseemme: ”Voin kertoa monta esimerkkiä hyvin kovasta painostuksesta, ja pidänkin tärkeänä sanoa pari sanaa ns. oikeasta informaatiosta. Jos tekee pienenkin virheen — se voi olla miten merkityksetön tahansa — joutuu todella vaikeuksiin. On sitten hankkinut miten paikkansapitävät datat tahansa, niin työtoverit kuin pomot alkavat pohtia: ’Ovatko asiat tosiaan noin, voimmeko luottaa häneen, vai onko hän vain yksi Greenpeacen väestä joka soveltaa järjestönsä oppeja työssään?’”.

Brittijournalistit sekä olivat havainneet vähemmän painostusta että pystyivät tulemaan paremmin toimeen painostajien kanssa. Esimerkki tästä on kokeneen lontoolaistoimittajan repliikki: ”Olin Vihreän puolueen kokouksessa ja sain sinne BBC:n varsin suurelta päälliköltä viestin, jonka mukaan minun ei ole otettava tuota puoluetta liian vakavasti. Ajattelin että tuolla pomolla pitäisi olla parempaakin tekemistä kuin neuvoa minua jutunteossa. Tuumin myös että on

typerää ottaa palvelukseen hyvin palkattu erikoistoimittaja ja sitten antaa hänelle kesken jutumatkan ohjeita siitä, miten asiat on hoidettava.”

Lähes puolet brittihaastateltavista ja kaksi kolmannesta tanskalaisista kertoi painostusta koskevia esimerkkejä. Heillä oli ajatuksia myös siitä, miten painostajiin on reagoitava. Useimmissa tapauksissa ratkaisuna on eräänlainen *itsesensuuri*.

Näin tanskalainen toimittaja: ”Syntyy paranoia, asioita on tarkistettava tarkistamisen jälkeenkin — eikä useinkaan tunnu hyvältä tarjota informaatiota josta on 90-99-prosenttisesti varma, koska ei halua joutua kovan kritiikin kohteeksi.”

Jotkut ovat väittäneet ympäristönsuojelun olevan konsensus-ilmio siinä mielessä, että harvat yksilöt tai instituutiot ovat sitä vastaan sinänsä. Hansen ja Linné (1986) taas näkevät asioiden olevan pikemminkin niin, että jo tänään ja vielä enemmän huomenna vahvat erisuuntaiset intressit ovat vastakkain. Toimittajien kokemukset viittaavat siihen, että kysymys ei todellakaan ole konsensuksesta vaan eduista jotka joutuvat ristiriitaan ympäristönsuojelun kanssa.

Kuten jo olemme havainneet, tanskalaiset radio- ja tv-toimittajat ovat kokeneet ympäristöasioissa enemmän painostusta kuin britit. Tämän eron syistä voimme esittää vain spekulatiivisia selityksiä. Kuitenkin kaksi tekijää ansaitsee tulla mainituksi:

Sisällön erittely vuodelta 1987 osoitti, että Tanskan tv:n pääuutisissa käsitellään ympäristöasioita kaksi kertaa niin paljon kuin Ison Britannian vastaavissa. Ero olisi tosiasiallisesti ollut vielä suurempi, ellei tutkimuksen ajankohta olisi satumoisin osunut yhteen mainitun vuoden ”Lokakuun pyörremyrskyn”, siis brittiläisen luonnonilmiön kanssa. Tuon ilmiön saama julkisuus hallitsi tutkimusperiodin aikana brittiläisiä uutisia. Lisäksi *ympäristökysymykset saivat ohjel-*

ma-aikaa prosentuaalisesti laskien yli kaksi kertaa niin paljon Tanskan tv-uutisissa brittiläisiin tv-uutisiin verrattuna.

(TV-Avisenissa eli Tanskan tv:n pääuutisissa ympäristöaiheiden pääpaino oli tuhlausilmiöissä, haitallisten aineiden käytössä työpaikoilla sekä meren saastumisessa. Tämä ei ehkä ole niinkään yllättävää, kun muistetaan kalastusteollisuuden suuri merkitys Tanskan kansantaloudelle. Kuten Hansen (1990) on osoittanut, ero Ison Britannian tv-uutisiin on kuitenkin suuri; viimeksi mainituissa ei kyseisiä aiheita juuri käsitellä.)

On myös muistettava että tutkimusajankohtana Tanskassa oli vain yksi valtakunnallinen tv-kanava, kun taas Isossa Britanniassa niitä oli neljä. Yleisötutkimukset vuosilta 1981 ja 1983 ovat osoittaneet, että Tanskan kansan suuri enemmistö seurasi tv:n pääuutislähetystä. Yhden kanavan tilanteessa tuon lähetyksen merkitys korostuu, etenkin kun kansan enemmistö pitää noita uutisia luotettavina, ja näin ollen lehdistö ja poliitikot seuraavat tarkoin pääuutislähetystä. Tästä syystä uutistoimittajia voidaan voimakkaasti painostaa, kuten tanskalaiset haastateltavat kertoivat.

On toinenkin tekijä joka varmasti lisää ympäristöongelmien painoarvoa journalismissa joskaan ei toimittajien kokemaa painostusta: Tanskassa on jo pitkä pysyvä ympäristönsuojelun perinne, jota sisällön erittelyn tulokset heijastavat. Tanskalainen senior editor tarjosi seuraavan selityksen: ”Me emme käyneet Falklandin sotaa, meillä ei ole yhtä pahaa köyhyysongelmaa kuin briteillä, ei yhtä vaikeita epäkohtia koulutuksen alueella. Englannissa heillä on kaikki nuo tavattoman vaikeat ongelmat... meillä täällä on enemmän tilaa ympäristödebatille”.

Uutislähteet ja toimittajien suhde intressiryhmiin

Yksi tutkimuksemme merkitseviä tuloksia oli,

että kummankin maan journalistit korostivat ympäristökysymyksiin keskittyneiden intressiryhmien arvoa uutislähteinä ja että he pitivät muita lähteitä vähemmän hyödyllisinä.

Olimme aluksi erottaneet toisistaan ”ruohonjuuriliikkeet” ja ”etabloituneet ympäristöalan intressiryhmät”. Ero alkoi näyttää akateemiselta, koska haastatteluissa kävi ilmi että tulkintoja tuosta erosta oli yhtä monta kuin haastateltavia. Esimerkki tästä: jotkut tanskalaiset ja jotkut brittitoimittajat pitivät Greenpeacea ja Friends of the Earth -järjestöä ”ruohonjuuriliikkeenä” ja jotkut taas ”kansainvälisinä monen miljoonan punnan yritysinä”. Mitään yhteisymmärrystä määritelmistä ei ilmennyt, ja luovuimme ”paikallisten” tai ”ruohonjuuritason” ryhmien ja ”etabloituneiden” ryhmien välisestä erottelusta. Ero tuntuu olevan paljolti vastaajan silmissä, ei niinkään esim. hänen kansallisuudessaan.

Ympäristökysymyksissä toiseksi eniten käytetty lähderyhmä on ”paikallis- tai valtakunnallisen tason asiantuntijat, jotka ovat julkisen vallan tai sen laboratoriorien palveluksessa” ja ”asiantuntijat, jotka ovat yliopistojen tai riippumattomien tutkimuslaitosten palveluksessa”. Tanskalaiset tuntuivat suhtautuvan varovaisemmin ”yksityisen teollisuuden palveluksessa oleviin asiantuntijoihin” lähteinä, kun taas britit varoivat enemmän ”ammattiliittojen toimitsijoina”. Näin vastaukset ehkä asianomaisten sitä tiedostamatta heijastivat perinteisiä poliittisia ajateltoutumuksia kummassakin maassa.

Toisaalta oli paljon epätietoisuutta ja epävarmuutta tiettyjen painostusryhmien arvosta journalismin lähteinä, näin etenkin Tanskassa, ja erityisen ongelmalliseksi katsottiin Greenpeace, ei kuitenkaan Isossa Britanniassa samassa määrin. Puolet tanskalaisista haastateltavista kommentoi kriittisesti Greenpeacea, kun taas vain yksi britti sanoi että jos hän käyttäisi kyseistä järjestöä lähteenään, hän tarkistaisi saamansa informaation tarkemmin kuin jos lähteenä olisi

jokin muu intressiryhmä. Mistä johtuu tämä kahden maan toimittajien välinen ajattelutapojen ero? Yksi selitys on että tanskalaisiin olivat voimakkaasti vaikuttaneet heidän kokemuksensa Greenpeacen toiminnasta hylkeenpyynnin lopettamiseksi Grönlannissa ja liikkeen reaktioista Koge-lahden saastumiseen Tanskassa.

Naispuolinen kööpenhaminalainen editoriasemassa työskentelevä toimittaja selitti: ”Lentokoneessa matkalla Grönlantiin oli kaksi englantilaista, molemmat Greenpeacesta. Toinen heistä sanoi: ’Kenenkään ei pitäisi tappaa eläimiä, eihän?’ Vastasin: ’Mutta jollakin grönlantilaistenkin on elettävä.’ Vastaus kuului: ’Kai siellä jotakin voidaan kasvattaa.’ Noilla henkilöillä ei ollut aavistustakaan olosuhteista Grönlannissa eikä ehkä missään muuallakaan. Mutta miksi en ollut toimittajana aiemmin ottanut Greenpeacen kriittistä etäisyyttä? Koska olin unohtanut sen periaatteen että kaikkea on syytä epäillä. Pitäisi muistaa että jokainen etujärjestö on sananmukaisesti etujärjestö eikä se siksi voi olla objektiivinen välikappale asioita tutkittaessa.”

Sama toimittaja jatkoi tarinaansa ”heistä”, kahdesta Greenpeacea edustaneesta britistä, ja siitä arvo- ja normiristiriidasta jota he ilmensivät suhteessa grönlantilaisiin, ihmisiin joiden toimeentulo on riippuvainen hylkeenpyynnistä. Grönlannin ilmasto on karu ja sen kasvillisuus niukka. Saaren asukkaat ovat oppineet elämään sen ansiosta, että he tietävät miten hyödyntää ympäristöään. Hylkeenpyynti on perinteisesti ollut yksi eloonjäämisen keino, mutta grönlantilaiset eivät juuri koskaan ole tappaneet myyntiä varten tai voiton hankkimiseksi, vaan ainoastaan pysyäkseen hengissä. Greenpeacen kahden edustajan olisi pitänyt tuntea tämä tosiasia, tanskalainen journalisti selvästikin ajatteli, mutta he eivät tunteneet sitä. Sama ymmärtämättömyys jatkui pikkukylässä, jossa vieraat katselivat hylkeenpyyntiä. Toimittajan kriittisyys Greenpeacea kohtaan perustui järjestön edustajien ky-

vyttömyyteen ja ehkä haluttomuuteenkin käsittää hylkeenpyynnin sosiaalista kontekstia Grönlannissa.

Muu tärkein Greenpeaceen kohdistettu kritiikki perustui siihen, että sen arvoon informaation välittäjänä on syytä suhtautua varauksin, koska se on nyttemmin suurin rahoitukseen operoiva kansainvälinen yritys mutta samalla sitä yhä pidetään intressiryhmänä.

Greenpeacea informoijana kommentoi kööpenhaminalainen senior editor tähän tapaan: ”Saimme siitä näytteen tänä kesänä, kun Greenpeace tuli Koge-lahdelle kemialliseen tehtaaseen ja otti kuvia punaiseksi värityneestä vedestä... ja juttu oli ikävä kyllä hyvin harhaanjohtava. Tuimme uutisessa sanoneeksi että tehdas oli lähettänyt pois 40.000 tonnia myrkyllistä saastetta, mutta se ei ollut totta. Ne olivat lähettäneet pois 40.000 tonnia vettä joka sisälsi myrkyllistä ainetta, mutta tähän on eri asia ja meidän piti jälkikäteen oikaista uutistamme. Ikävä kyllä Greenpeacen edustajat ovat hyvin halukkaita tarjoamaan tiedotusvälineille juuri tuontyyppistä informaatiota.”

Muita kannanottoja Tanskasta: ”He rakentelevat mielellään hyvän mediatapahtuman, jossa tosiasiat eivät välttämättä ole pääosassa; he haluavat julkisuutta, eikö vain?” ”Kerta kaikkiaan, en usko Greenpeacen vielä tarjonneen tasapuolista taustainformaatiota.”

Kansainvälisten intressiryhmien valta askarutti useita haastateltuja tanskalaisia toimittajia. Seuraavassa varsin tyypillinen reaktio, jonka esittää kokenut kööpenhaminalaisjournalisti, ympäristön saastumisesta pitkään ohjelmia tehnyt: ”Hyvä on, Greenpeace ei ehkä enää ole yhtä epäkriittinen kuin se oli viisi vuotta sitten... Onneksi on näin, sillä jos kyseessä olisi pieni ympäristöalan intressiryhmä, en punnitsisi niin tarkoin sen toimia, koska se kuitenkin tekisi lähinnä hyvää... mutta kun Greenpeace nyt on suuri ja rahakas yritys joka purjehtii valtamerillä, se voi

aiheuttaa myös vahinkoa. Kun sillä nyt on näin paljon valtaa, sen pitäisi totta vieköön myös yrittää pitää huolta siitä että sillä on puhtaat jauhot pussissaan...”

Tiivistetysti sanottuna haastateltujen tanskalaisien toimittajien kokemukset Greenpeacen ymmärtämättömyydestä hylkeenpyyntiasiaa värityivät heidän suhtautumistaan koko järjestöön, he päättelivät että sama voisi toistua muissa asioissa. Näyttää myös siltä että joillakuilla tanskalaisilla oli ollut epämiellyttäviä kontakteja ”vieraisiin” (tässä tapauksessa brittiläisiin) Greenpeacen edustajiin. ”Heidän” ja ”meidän” välinen erottelu toistui tanskalaisien vastauksissa, mutta ei lainkaan brittien haastatteluissa.

Voimme taas yrittää hyödyntää ajatusta ”journalistista henkilönä” ja selittää sillä osan toimittajien suhtautumisesta ympäristöongelmiin sekä heidän tavastaan konstruoida kyseisistä ongelmista uutisia. Niin kuin olemme jo osoittaneet, tanskalaisilla radio- ja tv-toimittajilla oli joitakin kokemuksia joita briteillä ei ollut. Greenpeace oli ilmeisesti epäonnekseen levittänyt hylkeenpyynnistä Grönlannissa kiistanalaista informaatiota ja järjestön edustajien kyvyttömyys suhteuttaa hylkeenpyynnin vastainen kampanjansa Grönlannin sosiaaliseen ja taloudelliseen tilanteeseen oli ylimalkaan tehnyt Greenpeacen vähemmän uskottavaksi. Grönlannilla on itsehallinto mutta se on taloudellisesti ja kulttuurisesti yhä hyvin riippuvainen Tanskasta. Vaikka tanskalaisilla itsellään useimmiten on vaikeuksia ymmärtää kulttuurisesti Grönlantia, he eivät kaipaa vahvan intressiryhmän kansainvälisten edustajien opetusta — edustajien jotka tuntuvat ymmärtävän Grönlannin alkuperäistä kulttuuria vielä huonommin kuin tanskalaiset toimittajat.

Kööpenhaminalainen senior editor selitti: ”Kysymys ei ole siitä että väittäisin Greenpeacen jakaman informaation olevan kokonaisuudessaan virheellistä. Sen sijaan minusta tuntuu että he ovat heränneet myöhään ja heistä on tullut

lyhyessä ajassa liian viisaita, esim. juuri Grönlannin hylkeitä koskevassa asiassa. Kun asiaa alkaa ajatella niin jos he ovat niin huonosti informoituja... en halua yleistää koko organisaatioon... mutta jotkut Greenpeacen kansainväliset edustajat ovat jääneet mieleeni eräänlaisina valasta sairaina yli-ihmisinä.”

Sanoimme aluksi tanskalaisten ja brittiläisten toimittajien työskentelevän varsin samanlaisissa yhteiskunnissa. Ilmeisesti olemme kuitenkin paikallistaneet kohdan, jossa useat tanskalaiset toimittajat katsoivat Greenpeacen kampanjoivan ilman ”kotoisten” ongelmien tuntemusta ja heidän edustajiensa tästä syystä käyttäytyvän ”vieraiden” tavoin. Brittitoimittajat taas joko eivät olleet tietoisia kyseisestä yksittäistapauksesta tai eivät pitäneet sitä kovinkaan tärkeänä. Tanskalaiset toimittajat katsoivat tämän brittikollegoiden tietämättömyydeksi grönlantilaisista elämäntapaa koskevissa asioissa, tietämättömyydeksi jolle veti vertoja vain Greenpeacen brittiedustajien asiantuntemattomuus.

Tämä esimerkki ei vain havainnollista sitä että idealla ”toimittajasta henkilönä” on jotakin selitysvoimaa. Samalla se osoittaa että ympäristöjournalismissa havaittavia eroja ei kannata ruveta jäljittämään menemättä selvästi tuolle puolen sellaisten kysymysten kuin ”journalistiset asenteet” ja ”organisaation synnyttämät pakot” tai ”tiedotusvälineiden omistus ja kontrolli” tai pelkästään ”ideologiset tekijät”. Vertailu osoittaa muun muassa että kahden maan väliset suuret historialliset ja kulttuuriset erot on otettava huomioon (Hansen ja Linné 1991). Tämä näkökohta olisi kytkettävä konventionaalisempiin kysymyksiin uutisarvostuksista sekä journalistisista/organisatorisista käytännöistä, kuitenkin lyömättä laimin myöskään viimeksi mainittuja. Näin päästäisiin ympäristöaiheisen uutisjournalismin ilmeisen suurten erojen syiden jäljille.

Tiedotusvälineet ja intressiryhmät

Hansen (1990) väittää: ”Television aktiivinen rooli ympäristöongelmien konstruomisessa journalismiksi on ilmeinen, ei vain ajateltaessa sitä valikoivaa huomiota jota eri ympäristöongelmat saavat osakseen, vaan myös tv:n suorempia interventioita ympäristökeskusteluun ja -kiistelyyn.”

Yksi TV-Avisenin tutkimusajankohtana lähetettävä juttu soveltuu havainnollistamaan puheena olevaa asiaa. Juttu oli itse asiassa prosessi: sitä seurattiin melkein kuukauden ja se kattoi lähes viidenneksen kaikista näytteeseen osuneista ympäristöuutisista. Sen aloitti Greenpeace (!) väittämällä että Pohjanmerellä poltetaan myrkyllisiä kemikaaleja ja että järjestö yhdessä tanskalaisten kalastusalausten kanssa aikoo tehdä tästä lopun. Asian tuominen julkisuuteen oli selvästi uutisarvoinen tapahtuma, mutta prosessin edetessä ja ajan kuluessa juttu muutti luonnettaan ja kysymys alkoi olla sen juridisista, poliittisista ja ekologisista aspekteista. Jutun aktorit eivät enää niinkään edustaneet intressiryhmiä kuin poliittisia puolueita, tiedeyhteisöä ja teollisuutta.

Hansen kirjoittaa: ”Ympäristökysymysten ja -ongelmien määrittelijöinä tv-uutisdiskurssissa toimivat suuressa määrin etabloidut ja ’legitimoidut’ sosiaaliset instituutiot. Voisi odottaa että ympäristöasioihin erikoistuneet intressiryhmät tarjoaisivat vaihtoehtoisia määritelmiä, mutta uutisdiskurssissa ne jäävät verraten vähälle huomiolle.”

On kuitenkin tärkeä muistaa että mitä epäilyksiä Greenpeacea kohtaan tanskalaisilla haastateltavilla olisikin, sisällön erittely osoittaa tuon järjestön aloitteesta laajimman TV-Avisenin kattaman ympäristöaiheiden uutisprosessin. Joskin Greenpeacen äänet prosessin edetessä vaimenivat, jo mainittu havainto mutkistaa näkemystä siitä mitkä aktorit ovat tiedotusvälineiden erityisesti suosimia ja mitkä äänet helposti jäävät

kuulematta.³

Tiedotusvälineillä itsellään on ilmeisen tärkeä rooli ja ympäristöalan intressiryhmillä on toimittajien käsityksen mukaan yhtä tärkeä rooli. Äskeinen esimerkki osoittaa että näin saattaa olla silloinkin, kun intressiryhmien edustajat eivät esiinny julkisuuden näyttämöllä yhtä usein kuin 'legitiimimmät' aktorit.

Tärkeimmät aktivoijat

Kummassakin tutkitussa maassa toimittajat olivat sitä mieltä, että tiedotusvälineet kokonaisuutena katsoen eivät informoineet yleisöä ympäristöasioista kovinkaan hyvin.

Siksi saattaa tuntua yllättävältä että radio- ja tv-toimittajat samalla korostavat tiedotusvälineiden merkitystä avainasemassa olevana voimana tai agenttina, jolla siis on mahdollisuus aktivoida yhteiskunta ympäristöasioissa. Kysyimme haastateltavilta mihin järjestykseen tässä suhteessa he asettavat viisi agenttia: tiedotusvälineet, poliitikot, ympäristöorganisaatiot, asiantuntijat/tieteenharjoittajat ja 'muut'.

Vastauksissa toistuivat useimmin tiedotusvälineet, ympäristöorganisaatiot sekä yleisö ja katastrofit (journalismin kuvaamina) avainasemassa olevina yhteiskunnan mahdollisina aktivoijina. Yksikään haastateltava ei maininnut poliitikoita tai asiantuntijoita/tieteenharjoittajia. Noiden kahden ryhmän rooli tuntuu olevan niin etäällä toimittajien arkirutiineista ja heidän havainnoimastaan todellisuudesta, että edes heidän mainitsemisensa vastausvaihtoehdoina ei kirjoittanut esiin yhtään heidän mahdollisuuksiensa tunnustamista.

Kahden maan toimittajat siis tuntuvat uskovan että julkisen debatin päiväjärjestyksen asettavat tiedotusvälineet, olkoonkin että ne eivät tätä nykyä hoida hyvin informointitehtäväänsä, ja toiseksi ympäristöasioihin erikoistuneet *intressiryhmät*, vaikka he eivät aina pidäkään näitä ryh-

miä hyvin informoituina. Päiväjärjestystä eivät siis journalistien mukaan aseta ongelmien normaalisti ensimmäiset määrittelijät eli poliitikot ja asiantuntijat, jotka pyrkisivät saamaan yleisön omaksumaan samat määrittelyt, vaan prosessin suunta on pikemminkin päinvastainen. Tiedotusvälineitä ruokkivat toimittajien mukaan informaatiolla ja ideoilla intressiryhmät ja myös kansalaisten pelon synnyttämät toimintaryhmät. Tämä helpottaa päiväjärjestyksen asettamista ja poliitikot sekä muut etabloituneet ryhmät, kuten asiantuntijat ja tieteenharjoittajat, ovat halukkaampia seuraamaan päiväjärjestystä kuin yrittämään sanella sitä.

Radio- ja tv-toimittajat korostivat kummassakin maassa primaaristen intressiryhmien hyödyllisyyttä *juttujen lähteinä*. Vain yksityiskohtainen erittely voi osoittaa prosessien mutkikkaan kulun rutiiniuutisista koko päiväjärjestyksen asettamiseen. Toimittajat käyttävät intressiryhmiä lähteinä, mutta seuraavassa vaiheessa artikuloituminen etenee pitemmälle ja vuoroon tulevat uutisissakin legitiimit sosiaaliset instituutiot.

Tuntuu siltä että yhteiskuntatieteilijöiden 1970- ja 80-luvuilla tekemät uutisten konstruoinnista koskevat erittelyt keskittyivät uutistyon säännönmukaisuuksiin aina niin pitkälle, että tutkijat tarkastelivat *pelkästään* uutisten valinnan, konstruoinnin ja esittämisen järjestelmällisiä malleja. Käsityksemme mukaan on olemassa useampiakin kuin yksi skenaario, myös niin suljetun tuntuudessa järjestelmässä kuin uutisjournalismissa, etenkin kun on kysymys ympäristöaiheista. Lowe ja Morrison (1984) lienevät oikeassa väittäessään, että ympäristöproblematiikka modernissa muodossaan tuntuu ylittävän oikeisto/vasemmisto -luottavuuden, ja vaikka tuo problematiikka toki on myös poliittisesti relevantti, toimituksissa sitä ei aina nähdä sellaisenaan.

Tutkitut toimittajat olivat hyvin tietoisia siitä,

miten kansalaisten kiinnostus ympäristöä kohtaan kasvaa samoin kuin heidän tietomääränsä, ja toimittajat katsoivat tämän myös vaikuttaneen siihen että ympäristöjournalismi on 10-20 vuodessa muuttunut. Kööpenhaminalainen toimittaja esitti asian näin: ”Yleisö ymmärtää tätä nykyä paljon paremmin mistä uutisissa on kysymys, on aiempaa paljon kriittisempää ja epäilee enemmän sitä mitä väitetään. Ja koska me tuotamme yhä enemmän aineistoa ympäristöstä... kritiikkiin ja valittamisen aihehtakin on enemmän.”

Ympäristöaiheiden tultua vakiintuneeksi osaksi tiedotusvälineiden päiväjärjestystä journalististen käytäntöjenkin täytyy muuttua. Kuten olemme osoittaneet, on merkkejä siitä että toimittajat kokevat erilaiset ’ristiintarkistamiset’ yhä tarpeellisemmiksi, etenkin kun kysymys on intressiryhmien tarjoamasta informaatiosta.⁴ Hypoteettisesti otaksomme että ympäristöaiheiden yhä kasvava osuus julkisuudessa tulee vaikuttamaan niin toimittajien sisäänkoodauksiin kuin yleisön uloskoodauksiin.

”Journalisti henkilönä” on tässä yhteydessä relevantti journalismin selittäjä samoin kuin ovat organisatoriset pakot sekä laajemmat historialliset ja kulttuuriset ilmastot. Niiden avulla ehkä ymmärrämme toimittajien tapaa konstruoida ympäristöjournalismia.

Viitteet

1. Tutkimuksen rahoittivat Danmarks Radio ja Tanskan valtion yhteiskuntatieteellinen tutkimusneuvosto. Sen toteutti tämän kirjoittaja yhdessä Anders Hansenin ja Kim Minken kanssa. (Edellisen toimipaikka on Centre for Mass Communication Research, University of Leicester, England, ja jälkimmäisen Danmarks Journalisthøjskole, Århus, Danmark).
2. Termillä toimittaja katan kaksi englanninkielisen alkutekstin termiä, jotka ovat journalist ja editor. — Suomentajan huomautus.
3. Suomen oloja koskevat epäjärjestelmälliset havainnot viittaavat siihen, että tiedotusvälineet ainakin joissakin tilanteissa suosivat erityisesti niitä ääniä jotka eniten korostavat jonkin ympäristöongelman vakavuutta. Nämä äänet harvoin ovat vallankäyttäjien. Havainto panee epäilemään aikansa eläneitä vulgaariteorioita, joiden mukaan tiedotusvälineet aina ja pelkästään ovat vallankäyttäjien äänitorvia. — Suomentajan huomautus.
4. On merkkejä siitä että Greenpeacen tyyppiset intressiryhmät ovat alkaneet tunnustaa tieteellisen asiantuntemuksen arvon ja panevat yhä useammin asiantuntijat — sitaateissa tai ilman — perustelevaan ryhmän kannanottoja. Asian tarkempi pohtiminen ei ikävä kyllä ole tässä yhteydessä mahdollista.

Varovaisesti lyhentäen ja muita vapauksia ottaen suomentanut Pertti Hemänus.

Kirjallisuus

- ANTHONY, R. Polls, Pollution and Politics — trends in public opinion and the environment. *Environment*, 24(1982)4, 14.
- BRITISH Social Attitudes Report, 1987.
- GILLROY, J.M. & SHAPIRO, R.Y. The Polls: Environmental Protection. *Public Opinion Quarterly*, 50(1986)2, 270-279.
- HANSEN, A. The News Construction of the Environment. Centre for Mass Communication Research, University of Leicester.
- HANSEN, A. & LINNÉ, O. Problemas ambientales y medios de comunicacion colectiva (Environmental Issues and the Mass Media). *Cuadernos de Comunicacion*, 96(1986), 47-55.
- HANSEN, A. & LINNÉ, O. Journalistic Practices and Television Coverage of the Environment: An International Comparison. Teoksessa: HAMELINK, C. & LINNÉ, O. (eds.). Mass Communication Research: On Problems and Policies. (painossa).
- KEETER, S. Problematic Pollution Polls: validity in the measurement of public opinion on environmental issues. *Political Monthly*, 10(1984), 267-291.
- LINNÉ, O. & HANSEN, A. News Coverage of the Environment: A comparative study of journalistic practices and television presentation in Danmarks Radio and the BBC. Centre for Mass Communication Research, University of Leicester, 1990.
- LINNÉ, O., MAROSI, K. & NORDAHL SVENDSEN, E. Media Research in Danmarks Radio 1980/1981. 1981.
- LINNÉ, O., MAROSI, K. & NORDAHL SVENDSEN, E. Media Research in Danmarks Radio 1982/83. 1983.
- McQUAIL, D. Media Policy Research — Conditions for Progress. Teoksessa: HAMELINK, C. & LINNÉ, O. (eds.). Mass Communication Research: On Problems and Policies. (painossa).
- MORRISON, D. & TUMBER, H. Journalists and War: The Dynamics of News Reporting During the Falklands Conflict. Sage 1988.